

Ko enei whakaaetanga i whakaaetia i runga i te wehenga o nga rahui mo nga Maori i runga ano i te whakaaro me whakarite ano tetahi tikanga hei oranga mo ratou inaianei a mua ake nei hoki, a me kua hoki e wareware ki te whakamana i a ratou take me te whakaea i o ratou hiahia.

Kahore hoki i ruarua te whakaaro i puta ano tetahi kupu ki nga Maori tera ano e rahuitia etahi atu rahui hei painga mo ratou, a na reira ratou i whakaae ai ki te hoko, me te ki hoki mehemea ka hokona e ratou o ratou whenua kia tere ai te nohonoho te Pakeha i waenga i a ratou ka uru tahi ano ratou ki raro i nga mahi tiaki a te Kawanatanga pera ano me ta ratou tiaki i era atu hunga o te Kuini erangi kahore kau he tuhituhinga hei whakamana i aua whakaaetanga tetahi pukapuka ranei hei whakaatu i tuku ripoata pera tetahi apiha o te Kawanatanga ki te Kawanatanga i puta tetahi whakaaetanga pera a taea noatia nga tau e whitu i muri iho o te putanga o te ripoata o te mahi whakakorenga a te Komihana i nga take Maori ki nga whenua, me te whakatuturutanga me te mutunga o tana mahi.

He mea hoki tenei ekore e taea te takahi (ara) ko nga taumahatanga i tangohia e te Kawanatanga ki runga i a ratou me whakamana ano e te Kawanatanga o Niu Tirenī.

Ko nga take i whiriwhiria e te Komiti penetitia te patai :—

Kua tino whakatuturutia ranei nga whakaaetanga mo runga i—

1. Nga Rahuitanga i nga Rahui Maori me nga ngakinga;
2. Etahi atu rahui;
3. Nga kura;
4. Nga hohipera;
5. Te hono tonu o te tono mo tetahi ora mo ratou?

E whakatuturutia ana e nga korero i koretotia ki te aroaro o te Komiti te whakaaro i whakaotia nga whakaaetanga mo runga i nga kainga Maori me nga ngakinga.

E whakaaro ana hoki te Komiti mo runga i te hanganga i etahi atu rahui kua hanga nei, ahakoa kihai i ranea rawa i runga i te whakaaro i whakaarohia ai i te tuatahi, heoi e whakaarohia ana kua oti te whakarite tena take. Ko nga whakahaerenga me nga whakataunga a te Kooti Whenua Maori o te tau 1868 ka ahei te whiriwhiri i runga i te huarahi whakamana i tenei whakaaro (ara) ki te ki penei, e tino marama ana ki te Komiti ahakoa kua ea nga whakaaetanga i runga i nga whakataunga, tena pea e kitea he mea tino tika kia hoatu ano etahi whenua ki nga tangata i kitea kihai i tino nui te whenua i hoatu mo ratou hei oranga mo ratou.

E marama ana tenei ki te Komiti e ranea ana nga tikakanga kua whakatakotoria i naianei hei ako i nga tamariki a Ngaitahu mo nga tau maha, a ahakoa te pouri i runga i te mea kihai i timataria wawetia te ako i nga tamariki o taua iwi, ekore e taea te whiriwhiri i te rahi o nga utu mo nga mea i ngaro kia ratou i raro i taua take.

Na mo runga i nga hohipera, e kitea ana e te Komiti kua whakaturia ano etahi hohipera mo Ngaitahu, erangi e puare ana nga hohipera o te katoa kia ratou ngatahi ano me te Pakeha. E kitea ana hoki i timata te tuku rongoa mo Ngaitahu i mua atu i te tau 1864, a i neke ake me te hoki iho te tuku rongoa a taea noatia tenei wa.

He maha nga tau i tiakina ai a Ngaitahu e etahi Rata tino mohio mo te taha ki te Kawanatanga a he mea ngawari noa iho i taua wa te titiro i nga mate o Ngaitahu.

I whakamutumutu haere te mahi a aua Rata i te tau 1880 a i tino mutu rawa i te tau 1884; na ahakoa e kitea ana tera e taea te whakangawari i o ratou mate mehemea e whakaaturia ana ki te Tari Maori, ekore e taea te ki tera e ahei te ata titiro kia mohio ai mehemea tera he mate kei waenga i a ratou kahore ranei. He tika ano hoki kei te kore e mohio te Tari Maori ki te ahua o Ngaitahu, a i runga i tenei ahua he mea ohore kau ano te rongo i mohiotia ai.

E whakaaro ana te Komiti me uru mai nga take whakatekau nei ki roto i tenei ripoata ara nga me e meatia ana kia whakaeke ki runga i te hoko a Ngaitahu. Ka kitea katoatia nga korero mo runga i taua take whakatekau nei me tona tikanga me tona whakahaeretanga ki roto i tetahi pukapuka Appendix, ka ahei ano ia te whakatakoto i etahi korero iti nei i konei mo nga tikanga o taua mea na te Niu Tirenī Kamupane taua mahi i whakahaere a i haere i runga i te tikanga e ahei nga Maori te tuku ota pera ano me nga ota tono whenua a nga pakeha mo nga tekiona tae atu ki te wahi whenua whakatekau kotahi o nga rota taone, me te wahi whenua whakatekau kotahi o nga whenua o waho o te taone, heoi ka penei te tikanga ko nga Maori e hoko whenua ana ki te Kamupane i whakaritea kia kotahi te wahi whakatekau hei rahui o roto o nga whenua e hokona ana e ratou, a kihai hoki enei wahi i rahuitia i whakatakotoria ki uta rawa, erangi i whakatakotoria ki nga wahi kia rite tonu a ratou ota ki a nga pakeha e haere mai ana i tawahi. E penetitia hoki te tikanga a te Kamupane i a ratou hoko tuatahi.

Ahakoa e kitea ana he tika i hokona nga whenua o Ngaitahu ma te Kamupane a ki a ratou moni hoki e whakaaro ana te Komiti e kore e taea te takahi nga korero e ki nei he mea tika mei tukuna taua wahi whakatekau ma Ngaitahu. E mohio ana te Komiti i whakaurua te ingoa o te tino apiha o te Niu Tirenī Kamupane ki roto i te tiiti e te apiha nana i hoko. Otira e mohiotia ana i whakaurua e ia i te mea kihai i kiia atu ki aia kia peratia; a i te mea kahore e kitea he pukapuka whakaaetanga i aua eka whakatekau i meatia nei kia hoko ai nga Maori, tera etahi korero tuturu na te apiha i tae mai i muri i a te Keepa, ko te apiha hoki tera nana i whakatakoto i whakariterite i nga tikanga kia Ngaitahu me tana ki tuturu atu kia ratou ekore aua eka whakatekau e whakaekengia ki taua keehi. Na ahakoa tenei kupu ana, whakaotia ana taua keehi e ia ki nga Maori.

Na heoi te mahi e takoto nei ma te Komiti ko te tuku mai i a ratou whakaaro me pehea he tino whakaotinga mo tenei keehi raruraru. A i muri iho i te whiriwhiringa i runga i nga korero, kua penei ta ratou whakatau. Heoi te huarahi e tino oti pai ai tenei raruraru me ata uiui i te ahua o nga Maori o Ngaitahu, a ki te kitea kahore etahi i whiwhi whenua kia rite te rahi e ahei ai te tau te ora kia ratou i runga i te mahi i aua whenua. Me whai mana taua Komiti i ia wa i ia wa ki te whakahaere i etahi atu tikanga kia meatia etahi o nga rahui here hei whakaea mo aua keehi.

Na i te mea kahore pea he whenua o te Karauna i te taha o te kainga o Ngaitahu, a e kore hoki e pai kia nukuhia nga Maori whenua kore ki nga takiwa tawhiti. Na mehemea e kitea ana he